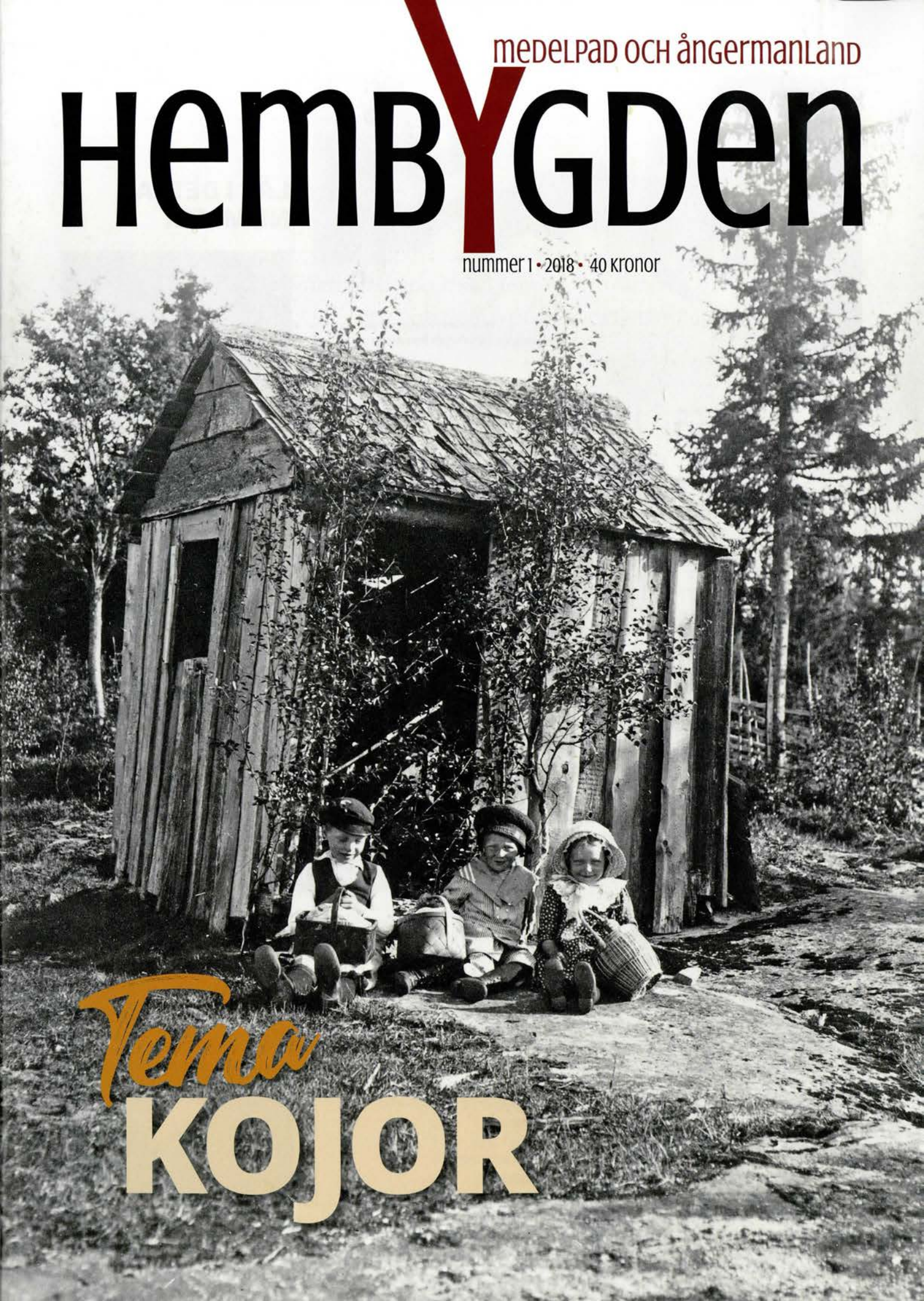

medelpad och ångermanland

HemBYGDEN

nummer 1 • 2018 • 40 kronor

Tema
KOJOR

Svartvattenkojan i Högsjö.
Foto: Högsjö hembygdsförenings arkiv

HemBYGden

Ansvarig utgivare

Margareta Johansson
Tel 070 263 38 50
margareta@vaxtfoto.se

Hembygden i Medelpad och Ångermanland

Tidningen utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.

Prenumeration

Prenumeration 150 kr/år, sättes in på BG 687-6163, ange *Prenumeration Hembygden* samt ditt namn och adress.

Redaktionskommitté

■ Margareta Bergvall
Box 34, 871 21 Härnösand
Tel 076 766 38 95
margareta.bergvall@murberget.se
■ Margareta Johansson
Tel 070 263 38 50
margareta@vaxtfoto.se
■ Lena Landin
Tel 072 527 40 31
lena.landin@ramvik.com

Grafisk produktion och tryck

Ågrenshuset Produktion, Bjästa

Besök våra hemsidor

www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Omslagsbild

Levi Johansson

Kommande nummer

Tema: Landskap i förändring

Manusstopp

20 maj

SSN 1100-0554

LÄS I DETTA NUMMER

- Min barndoms kojor.....4
Erik Danielsson och hans kojor.....8
Arnäsleden – en 7-milavandring genom Arnäs.....8
Säbrå Hembygdsförening – en kort översikt.....11
Klockargården – Säbrå Hembygdsförening, Klockargårdens historia.....12
Vitbergsbodarna – en pärla i Resele församling, Sollefteå kommun.....14
Pingstakojor.....18
Boktips.....20
Tro't om ni vill men snart är det sommar.....23

HELGDAGSKVÄLL I TIMMERKOJAN

Bort längtande vekhet, ur sotiga bröst, vik, bekymmer, ur snöhöjda bo!
Vi har eld, vi har kött, vi har brännvin till tröst, här är helg djupt i skogarnas ro!

Sjung Björnebergs-Jon, ur din fullaste hals om kärlek och rosor och vår!
Stäm fiolen, Bogren och spela en vals för spöklåa, månlysta snår!

Det är mil efter mil till lador och hus där frosten går tjurig vid grind, här är lustigt i stockeldens gula ljus, som darrar i nattens vind.

Du är fager, Brogren, i eldglans röd, när du gnider din svarta fiol, för mat och för brännvin du glömt all nöd och din panna är ljus som en sol.

Och Jon, där du sitter vid grytan din, en baron i din mollskinnsskrud, se fast åren har garvat ditt sega skinn, i ditt sot är du ung som en gud!

Och Vargfors-Fredrik, du skrattande man, som vill alla uslingar välkom, och sjung om din ungdoms synd, om du kan, och en skål för din gossesjäll!

Och när morgonens stjärnor blekna och dö och när ångorna stelna till is, och när dagningen skälver på myr och sjö vi sova på doftande ris.

Då sova vi alla på granris tungt och drömma om bleka mör och snarka och vända oss manligt och tungt, medan elden falnar och dör.

Dan Andersson, ur "Kolvaktarens visor" 1914

Min farmor var en fantastisk lekledare. När våra föräldrar for iväg till sommarstugan förvandlade farmor sitt hus till ett enda stort sagoland. Här härskade Slaghöken med sin besättning. I fören på skeppet satt farmor i fruklänning och hårknut med en snusnäsduk på huvudet och knaprade köttbullar.

LEDARE

MARGARETA JOHANSSON

ordförande Medelpads hembygdsförbund

LENA LANDIN

ordförande Ångermanlands hembygdsförbund

När jag var liten var en av favoritsysselsättningar på vintern att göra snögrottor. Var det rikligt med snö och stora snöhögar där snöröjaren gått fram, grävde vi ut hela system av gångar och salar. Dit in fraktade vi sedan skaffning i form av smörgåsar, kex och apelsiner och njöt av vår skapelse.

Var det blidväder med kramsnö uppfördes snöborgar av rullade snöklot. Höjden bestämdes av hur högt vi kunde lyfta bollarna. Härifrån kunde vi sen anfalla grannbarnens borgar med välriktade snöbollar.

På sommaren flyttades kojbygget till vårt sommarparadis i Kilsbergen utanför Örebro. Här byggdes indiantält som utgjorde utgångspunkten för härjningar i omgivningen med tillfångatagandet av vita-jag- och hot mot andra fientliga stammar.

Även inomhus byggdes det. Min farmor var en fantastisk lekledare. När våra föräldrar for iväg till sommarstugan förvandlade farmor sitt hus till ett enda stort sagoland. Här härskade Slaghöken med sin besättning. I fören på skeppet satt farmor i fruklänning och hårknut med en snusnäsduk på huvudet och knaprade köttbullar. Ingenting var omöjligt och det mesta gick an.

I vinter med sitt ymniga snö-

fall och fantastiska snöhögar ser jag inga barn som gräver snögrottor. Kanske har vi vuxna i vår stressade tillvaro glömt lära barn och barnbarn hur man gräver en perfekt koja.

I somras hade vi barnvecka på Indals hembygdsgård. Då byggde barnen tillsammans med oss en fantastisk koja av grenar och bräder i skogen ovanför matkällaren. Barnens entusiasm var stor och många brädstumpar fraktades från gårdens förråd upp till bygplatsen. Till slut stod kojans klar, men barnen vill inte sluta och gå hem när föräldrarna kom. Stolt visade de upp byggnadsverket och förklarade att de redan längtade till nästa sommar.

Små barn bygger kojor med kuddar och filter. Större barn verkar ha förlorat kunskapen. Här kan vi inom hembygdsvärdelsen föra över kunskapen från vår barndom. Våra hembygdsgårdar ligger ofta med stora tomter lämpliga för kojbyggen året runt. Hinner inte föräldrarna kan vi rycka in och praktiskt visa barnen hur man gör en snögrotta eller uppföra en koja av ris och grenar.

Det här numret av Hembygden handlar om kojor. Låt er inspireras och låt kunskapen om hur man bygger en koja gå vidare till nya generationer. ■

MIN BARNDOMS KOJOR

Text OVE JOHANSSON, Indals hembygdsförening

Pappa visade på källan som flödade fram nedom en backkant. Den frös aldrig. Vattnet var iskallt men gott. Vi drack ur en näverryva. "Vi sätter oss under granen. Det är en higran. Nästan som en koja". Så satt jag där med pappa i en kant av tallheden med utsikt över älven, Laxgårdsgrubban. Ett av de första minnena av en koja. Arketypiskt upplevelse.

Där vi satt och spanade ut över pappas barndomslandskap berättade han minnen ur landskapet. Nedanför oss på båda sidor älven deras slättermark, Degeråholmarna och Djupnäset. På Lillägdan längst upp pratade mamma (min farmor) om ett gräs som luktade så gott. Uppåt skogen bakom Toböleberget i Kanafällranningen fällde morbror Jonas den största granen, 33 meter.

Och i en annan trakt uppåt Lögdeälvens fjälltrakter gavs ingen annan rå än att bygga en koja på platsen för att klara vinterns huggningsleveransåtagande. Skotta undan snön,

elda för att tina upp tjälen, gräva rumsutrymme. Bygga upp väggar och tak, täta med ris, mossa och jord och sand. Göra dörr, fönster och eldstad.

Med Jonas, kusin på sommarlandet byggde vi koja i deras sandtag. En grop som vi täckte med bräder från en gårdsgård. Sen med korkmattor och sand. Rätt farligt när jag tänker på det nu. Men vi jobbade där flitigt om kvällarna efter dagens slätterarbete med hela familjen. Jag var i åldern 5 – 7 år och Jonas några år äldre. Roligast annars var röjmetet nere i Risängsbäck- en eller när alla tillsammans

gick ner till älven och badade.

Den sommar när jag fyllde 8 år var jag hos farbror Gösta och faster Betty i Stavarbäck- en. Min lillasyster, mamma och pappa var någon annanstans men kom och hämtade mig vid sommaren slut, för höladningen pågick. I början kastade moster Betty och jag in veden. Det var nog i midsommartid och jag minns att farbror Gösta blev blank i ögonen. Han var annars i sorteringen. Även sönerna, äldre än mig, var ute i arbete. När de var hemma gjorde de en pilbössa åt mig med riktiga pilar som vi sköt mot ladugårdsvägen med.

Och de hade byggt en koja med staplad sten i form av en borg på en stor flat sten en bit från gården. Där var jag ofta efter att jag hade hjälpt till med mjölkningen och utsläp- pet av korna.

Borgen var väl kanske två meter i diameter och väggen en meter hög. Jag byggde inte så mycket utan förfärdigade spikklubbor som jag skulle ha ihjäl ormarna med. Jag minns inte om jag någonsin hade ihjäl eller ens såg någon orm. Det var kanske så att de äldre ville att barnen skulle vara försiktiga och akta sig när de sprang runt överallt. Farbror Gösta berättade i alla fall att han en gång, i tro att han

stuckit sig på en "darjkang", förmodligen i stället blivit ormbiten.

Kojan i Folkets Park i Sundsvall

Min fru hade i många år ansvar för en barnvecka i Sundsvalls Folkets Park. Jag blev engagerad att tillsammans med några ungdomar bygga en koja. Eftersom fem grabbar ville övernatta byggdes k- jan/hyddan därefter. Alla var utrustade med olika sorters knivar. Slanor av mest slanka rönnar, ca 4 meter långa stacks ner i backen i en cirkel på ca 3 meter och bands ihop. Därefter täcktes väggarna av flätverk av lövris, mest hägg och björk. Ytterst ett omlott- lagt takverk av grangrenar. Vi kunde ha regn- och vindsäkrat med en presenning men det minns jag inte gjordes.

Hur det blev med kvällsfika eller mat minns jag inte. Men vad jag minns var att sällskapet var rätt så uppspelt i sina sovsäckar fastän det var sent och vi alla hade klättrat omkring i Norra Berget innan sänggåendet. Ute var det mörkt och jag hade varken tänkt på fick- lampa eller ens någon bok att läsa högt ur. Men självsk som jag är valde jag att åter- uppleva och berätta något jag som liten fick höra sena mörka kvällar hos farfars i To-

böle eller hos farbror Gösta i Stavarbäck- en. Som när farfar stötte på det lilla nakna gosse- barnet ute i skogen som han inte förmådde lyfta. Och när farbror Gösta efter ett sent fiske i älven lagt sig att vila i en hölada och där blivit överkli- ven av ett mörklätt fruntim- mer, som bara försvann, eller om hur han vid vaka för jakt på speltjäder hörde hur tunga steg närmade sig genom skogen, trampade ner gårdsgården och försvann. Gösta uppfattade händelsen som en varning att inte skjuta tjäder på spelplatsen. Jag nämnde vidare om baran, vittrorna, likskaran m.m. Hur som helst mina arbetskompisar hade nu dragit sig nära mig och tycktes nöjda med dagen. Och vi fick sova hela natten.

Koja av slyskog utförs enklast där lövet ogallrat på ett hygge nått ca 4 meters höjd. Ju tätare destu bättre. Enklast med rönn men med inslag av björk, asp, hägg, sälg eller vad som gives. I kojorna väster om läns museet ingick skogsolvon och enstaka ekar.

Sen kojans storlek, vidd valts, flätas väggen upp av växtligheten innanför. Sedan den formstarka väggen flätats till ca en meters höjd binds topparna ihop varefter flät- ningen av lövris görs till önskad täthet. Ytterligare täthet görs enklast med grangrenar. Finns gräs eller vass blir det ännu bättre.

Snökojor

Den första snön som faller om hösten och lyser upp landskapet möts ofta av oss här i Norrland med både fördragsamhet och kanske positiv förväntan. Snön och snöfö- rets betydelse för norrländsk natur och kulturutveckling är oomstridd.

Men när den första snön kan väcka sån glädje och akti- vitetslusta hos små barn kan man undra om vårt förhållan- de till snön är något genetiskt. Springa kring i snön, rutscha med hjälp av tillgängliga glid-

medel, forma och kasta snö och så vidare. Snölyktoer och snögubbar åstadkoms av den första kramsnön. Kommer mer sådan snö kan kojor och fästningar byggas. Dom snö- bolls- krig som jag deltog i är säkert numera reglerade. Snart finns det större och mindre snöhögar, som strax utfors- kas och blir föremål för mer eller mindre anspråksfulla grottor.

Dom som är gamla idag (och man). Dom har gjort lumpen. Där fick man lära sig att själv bädda sängen och att bygga och övernatta i en snökants- grotta.

Men den ultimata snöbo- staden gör vi efter modell av kanadensiska inuiter i områ- det mellan Mackenziefloden och Labradorhalvön. Samma snökojtyp finns även hos polarinuiterna på nordvästra Grönland. Kallt klimat och rikligt med vindpackad snö – jag tänker på Igloos. Kolla på "You Tube"! Enklare om den vindpi- nade snön också är lite kram som den kan vara här på vår- vintern. Tunnelingången ska luta ut och vara så trång och solid att hungriga isbjörnar (eller arga föräldrar) inte kan ta sig in. ■

Ove Johansson bygger kojor på Murberget, Hembygdens dag 2017. Foto: Margareta Bergvall

...hur det blev med kvällsfika eller mat minns jag inte. Men vad jag minns var att sällskapet var rätt så uppspelt i sina sovsäckar fastän det var sent och vi alla hade klättrat omkring i Norra Berget innan sänggåendet...

FOLKSKOLAN 175 ÅR

VANDRINGSUTSTÄLLNINGEN En sagolik skola kommer till Umeå i maj

ÅHF planerar en bussresa den 2 juni – heldag förstas med lunch etc. Guidad visning av utställningen!

Se mer www.ensagoliskola.se

Intresseanmälningar kan göras redan nu till

ylva.bergstedt@tele2.se

Knut Åkerlund och Kurt Norberg tog kontakt med mig 1995. De berättade om Erik Danielssons kojor som fanns spridda över hela Norabygden. De ville uppmärksamma denne ensling och berätta för Norabor och besökare utifrån om hans livsöde. De passade väl in i länsmuseets stora skyltprojekt som finansierades av länsstyrelsen. Knut Åkerlund skrev texterna, som jag sedan redigerade en smula. Inför denna publicering i HembYgden har jag nu redigerat litet till för att texterna, som annars stod var för sig och skulle kunna läsas oberoende av varandra, ska nu fungera i en artikel. Skyltarna på emalj togs fram inom skyltprojektet och trycktes på Kulturfabriken i Örnsköldsvik av konstnären Aino Näslund. De sattes upp av Nora HembYgdsförening 1995 - 97. Knut Åkerlund ömmade mycket för Erik Daniels, vilket också märks i de inläggande texterna. Erk Daniels levde 1825-1891.

MARGARETA BERGVALL, REDAKTÖR

Den enda bild som finns av Erik Danielsson, av Hampe Svanberg

Erik Danielsson ERK DANILS och hans kojor

Text KNUT ÅKERLUND och BIRGER JONSSON

Erik Danielsson fattig torparpojke från Norr-Salteå, blev minnesvärd sockenbo genom sitt sätt att leva och ta hand om sig. Hemmet var fattigt, inte så ovanligt den här tiden, hälsan var heller inte så bra och då han var tio år var han utan både far och mor. Syskonen bodde kvar i hemmet en tid och Erik gick och läste, lärde sig tydligen också att läsa nödortfött. Senare fick han en fastare tillvaro hos sin äldre broder i Berg, där blev han kyrkoförd.

Allmänt var inte förhållandet det allra bästa, rysshärjningarna i kustområdet och verkningen därav var ännu i färskt minne. Missväxt och åtföljande fattigdom satte spår i hela samhället. Erk Daniels, som han kom att kallas, är ett exempel för hur det kan bli ur slikt elände. Vice pastor Brandell visste själv vad dessa svåra livsförhållanden kunde ställa till med, men han hade en sträng syn på den drabba och han ställde stora krav när han i sina predikningar framhöll det egna ansvaret. Den fattige torparpojken försökte så långt han kunde försörja sig bonddräng, fiskardräng och t.o.m, som egen fiskare, visst bjöd han till, livet blev för strävsamt till slut. Sockenmännen beslutar om sockenvård, sockenhjon. Nu börjar vandrigen runt om i Nora. Varje hemman hade sitt ansvar för dessa hjon, mat och husrum skulle tillhandahållas.

Erk Daniels arbetade först som bonddräng i Eden men blev senare fiskarhjälper och

var en tid egen verksam fiskare s.k. strandfiskare, som inte fick gå ut på djupare vatten. Supandet hade en väldig utbredning i norabygden den här tiden och Erik trivdes tydligen inte så bra med dem, han blev mer och mer ensam och grubblande, ensamheten blev tillflykten. Det blev svårt att klara sig ekonomiskt och slutet blev sockenhjonet.

Sockenhjonet hade mat och bostad mot att bidra med lämpliga göromål och fick inte lämna socknen. Den här sortens tillvaro hade Erk svårt att finna sig i, han ville frihet. Hellre än att lägga sig i bondens säng gick han till skogen där fanns lugn och stillhet, det sällskap han behövde fick han i vildmarken. Nu har is och snö gjort en hel del skada på dessa byggnadsverk, men på en del kan man ändå se t.ex. rökgången utformad som en fin gnistsläckare eller ristaket i form av nedfallna kvistar.

Erk ville ändå sköta sig själv och går nu ut i skogen och bygger sig en bostad, en sten-

koja med ristak och eldstad. Sängen fick han så småningom med sig och vissa kokkärl. Det är dessa stenkojor 16 st. vi nu hittat ute i skogarna, dessa jämte gamla Norabors berättelse utgör vår historia om Erik Danielsson. Död 1891. Hav tack du store kämpe.

Ensam i största delen av sitt liv, ensam men som det tycks oss, i största samklang med omgivningen och den värld han rörde sig i. Man tycker sig höra småfåglarnas kvitter i träden och andra smådjur som uppskattar hans närvaro. Beundransvärda är också dessa stenkojor som han satte upp med ugn och sovplats och ristak över där så behövdes. Sin utomordentligt fattiga uppväxt behövde han inte vänja sig vid, den var medfödd men gav naturligtvis spår efter sig, han fick svårt att forma sig i något yrkesliv. Att bilda familj tycks inte heller ligga för honom. Det berättas också om hans utseende, han såg inte trevlig ut i andras ögon, när han smög omkring i snåren

och de frestade nog många att vara lite otrevlig mot honom, men aldrig har det berättats att han var elak eller ställde till olägenhet för andra.

Erk Daniels, som han blev kallad rörde sig i hela socknen och hans historia har levt i Nora genom muntligt berättande med variation i de olika byarna. Visst är detta en kontrast till dagens bilåkande äldrevårdare. Vi har hittat 16 stenkojor väl utplacerade. ■

Knut Åkerlund 1994

Om personligheten Erik Danielsson och om 14 av kojorna med kartor och fotografier finns att läsa i en minnesskrift av Knut Åkerlund "Så minns vi Erik Daniels" utgiven av Nora hembygdsförening. I ett reportage av Märit Nilsson i tidningen Nya Norrland berättas om Erik Daniels i samtal med Knut Åkerlund vid ett besök av en av kojorna. Reportaget finns anslaget på Nora hembygdsgränd.

Fortsättning av PROJEKTET

Foto: Per-Åke Nordqvist

Knut Åkerlund tittar i fotoalbum på bilder av de gångna årens arbete med Erik Danielskojorna.
Foto: Margareta Bergvall

Inspirerad av Knut Åkerlunds arbete med att kartlägga Erik Daniels kojplatser engagerade sig en annan Norabo, Hans Öhman att hitta och beskriva hur de olika kojplatserna kan nås från allmän väg. Med insikt om det stora intresse för vandringsleder, som utvecklats inom det rörliga friluftslivet, lade Hans 2011 fram ett förslag till Nora HembYgdsförening att om möjligt sammanbinda Erik Daniels kojplatser till en vandringsled, Erik Danielsleden. HembYgdsföreningen fattade ett positivt beslut i frågan och beslöt att söka finansiering för projektet. En arbetsgrupp bildades omgående.

Eftersom den tänkta leden i huvudsak planerades dragen genom skogsmark – kojplatserna ligger ju oftast långt från allmänna farvägar – var det naturligt att vända sig till Skogsstyrelsen och de nya programmen "Skogens mångfald" och uppföljaren "NOKÅS".

Skogsstyrelsen kontaktades omgående och projektet ansågs intressant och möjligt att stödja ekonomiskt och med råd och anvisningar. I samråd med Skogsstyrelsen delades projektet upp i tre delar med hänsyn till omfattningen – nio mil. De flesta byar berörs och närmare 120 fastighetsägare måste ge sitt samtycke.

Ett intensivt kartstudium följdes av etappvisa framkomlig- ➔➔

hetsanalyser mellan kojplatserna. En inventering av intressanta objekt utöver själva kojplatserna gjordes. Dessutom bedömdes behovet av åtgärder för god framkomlighet. Röjningsbehov, spångläggning, broar, rast- och utsiktsplatser, samt utmärkning av lämningar, intressanta biotoper m m har ingått i rekognoseringen av varje etapp. Beräkning har gjorts av arbetsinsatser och materialåtgång för ledmarkeringar och informationstavlor m m. Till detta ska även läggas kostnader för markägarsamråd i form av skrivelser och utskick. Skogsstyrelsen har i hög grad varit behjälplig med såväl råd-

givning och deltagande i fält som med informationsmaterial. Tre ansökningar med detaljerat underlag – en per delsträcka – har lämnats in och positiva beslut har erhållits efter smärre justeringar varmed finansieringen säkrats. Någon detaljerad analys av arbetsgruppens arbetsinsatser i timmar/dagar har inte gjorts. Projektet förutsatte ideellt arbete. Motiven var bygdens utveckling och att ge bygdens innevånare och besökare möjlighet till upplevelser och bekantskap med en unik människas historia speglad i bl a befintliga fornlämningar.

Medial uppmärksamhet om Erik Daniels väckte redan

Märit Nilssons reportage i Nya Norrland 1994. Bevakningen i Tidningen Ångermanland och Nordsverige under projektiden har varit värdefull för att informera Noraborna och deras utflugna anhöriga. Bland annat uppmärksammades invigningen av etapp 1 vid kojruinen ovanför Skiringen. Lokala trubadurer (Noratrion) framförde "Sången om Erik Daniels" på plats.

Skogsstyrelsens konsulent Jan Olsson har på Skogsstyrelsens hemsida under rubriken "Erik Daniels led ger nya rekreationsmöjligheter" särskilt lyft fram att "Leden lyfter natur- och kulturvärden". En nio mil lång led med långa sträck-

or efter stigar, basvägar och ren skogsmark måste skötas och vara ordentligt uppmärkt. Redan nedlagt arbete måste bibehållas för att ledens olika delar ska vara attraktiva och framkomliga. En skötselplan är upprättad med vidtalade ortsbör som frivilligt åtagit sig att vårda aktuella sträckor av leden.

Etapp tre beräknas kunna färdigställas under barmarkssperioden 2018. Vad gäller kartor, bildmaterial och informationsbroschyr är Hembygdsföreningens ambition att i tid för turistsäsongen 2019 kunna tillhandahålla detta material på ett lättillgängligt sätt. ■

Nya fakta om Erik Daniels

I den studiecirkel vi har kring några byar här i "Östbygden" har vi bl a ägnat byn Eden där jag bor ett djupare studium utifrån främst de två stora skiftesreformerna och därmed vilka som bodde i byn främst kring tiden för laga skiftet på 1850-talet. I en husförhörlängd från ca 1855 finns Erik Danielsson upptagen. Liksom de övriga byborna provas Erik. När det gäller innanläsning får han betyget "läser med färdighet" vilket utgör högsta betyg och "har godt begrepp", vilket även det är högsta omdöme. Vid genomgång av samtliga förhörda är det ingen som når upp till Eriks vitsord. Enligt hörsägen från tiden för Eriks utflyttning till skogen och kojorna kunde människor som av olika anledningar själva vistades i skog och mark hör honom sjunga psalmer. En viktig faktor till Eriks religiositet var med största sannolikhet påverkan under pojkåren från den karismatiske "vicepastorn" = prästen i Nora Per Brandell. Prästens predikningar fyllde Nora nybyggda kyrka med folk även från andra socknar. Hans kamp mot supandet var kraftfullt vilket säkert berörde den känslige Erik.

Den bild jag fått av Erik Danielsson är att han var en mycket intelligent man med lätt för att lära men för känslig för att orka leva i det beroende som blev hans lott. Han valde friheten genom ensamheten. ■

ARNÄSLEDEN

– en 7-milavandring genom Arnäs

Text MARGARETA SÖDERLIND, Arnäs Hembygdsförening

Många är vi som vandrat efter hela eller delar av Arnäsleden men kanske inte att så många vet dess historia? Här ska jag försöka återge hur allt började och hur leden ser ut och används idag.

I Örnsköldsviks Allehanda 11 november 1971 kunde man läsa, "Arnäsleden blir Nolaskogs Kungsled eller promenadleden genom "Sjumilaskogen". Sedan berättas det om hur Olle Strömberg, bördig från Arnäs/Järved, fick idén till Arnäsleden. Han var en erfaren vandrare som själv vandrat efter stigar och kärrvägar runt om i trakten. Efter att ha tagit del av gamla kartor över Arnäs

såg han att man kunnat gå på stigar och vägar runt bygden redan för flera hundra år sedan! Det var förbindelser mellan byar, fäbodor och kvarnar.

Han tog karta, kompass och gav sig ut på vandring. Han snitslade, efter delvis igenvuxna stigar, frågade sig fram efter vägarna och till sist var vandringsleden ett faktum!

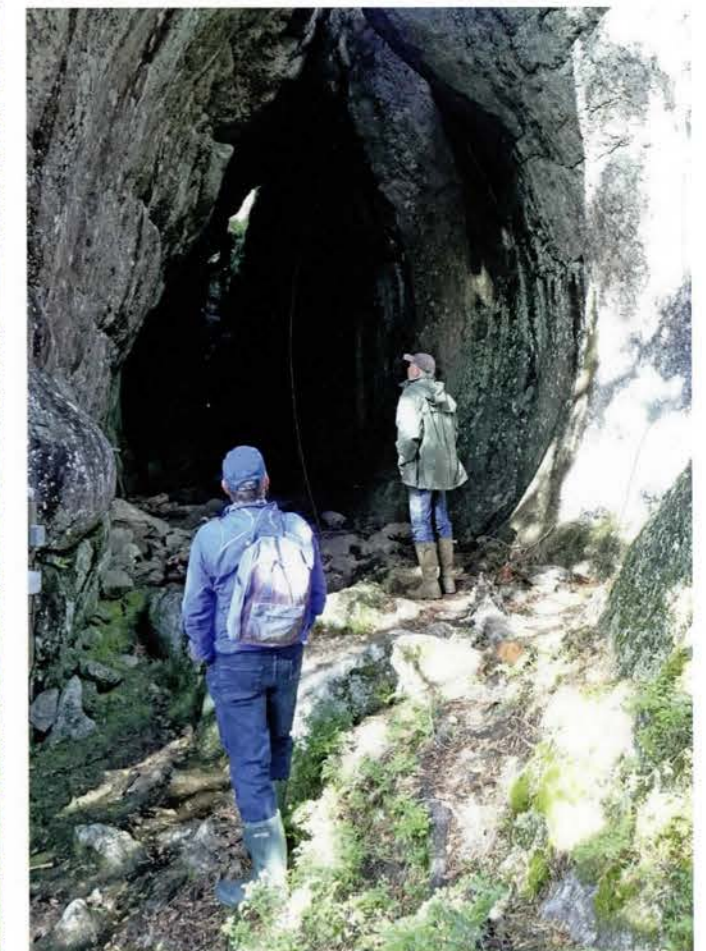
Efter att utfört en hel del röjningsarbeten, helt på egen

hand, tog han kontakt med Arnäs Hembygdsförening som efter en delöverväganden bildade en kommitté, för att arbeta vidare med leden och ta hand om den framtida skötseln.

Man utsåg "stigmän" som hade var sin delsträcka att röja och märka upp. Två av dessa var Siv och Anders Bylund som var "stigmän" 1977-1980. Siv är fortfarande aktiv i vår Hembygdsförening, i dag som

sekreterare. Hon berättar att hon och Anders hade sträckan Stybbersmarks kvarn till Puttom. Då gick leden på en stig vidare från kvarnen via "Hjältakalen" och fram till Tävra. Varje höst gjordes det, i Hembygdsföreningen regi, en gemensam vandring längs olika delsträckor.

Siv berättar även att hennes man, Anders, tillsammans med tre andra pojkar gick sträckan Arnäsvall, Långåkersjön, Land- →

Säbrå hembygdsförening

- EN KORT ÖVERSIKT

Text P G HÄNELL

Säbrå Hembygdsförening bildades 1938. Bland dem som tog initiativ till föreningen ingick Karl Fröberg, folkskollärare och ordförande, Edvard Boij, kyrkoherde och kasör, Lars-Erik Ericsson, folkskollärare, Filip Rodin, folkskollärare, Hanna Svensson, småskollärare samt August Norell, folkskollärare. Det var således en lärartung samling personer som såg ett behov av att bilda föreningen. Årsavgiften var tämligen blygsam även med den tidens mått, eller en krona

sjö, Torsböle, Stybbersmark och Tävra redan 1969 och 1970! Stigarna var väldigt svåra att hitta och delvis oländiga att gå på. Första året hade de bara ett par presenningar som tält när de övernattade vid inre Röd tjärn och Mickelsvattnet. Året därpå hade Anders lyxat till det och köpt ett tält! Det här var alltså riktiga pionjärer!

I starten var det tänkt att sträckningen skulle vara Arnäs-vall-Klingre-Lidböle fäbodars-Räckebergsgrottan-Stybbersmark-Idbyn-Bodum-Järved-Arnäs-vall. Det kan man läsa i kulturnämndens protokoll i samband med en bidragsansökan från 1971-04-01.

Under en period hade leden till och med en anslutning till flygplatsen från Lapptorpet. Väldigt fint turisttänk!

1986 ingicks ett avtal med Örnsköldsviks kommun om skötsel och drift av leden och dess anläggningar.

Så här i efterhand är det svårt att tänka sig vilket arbete som lagts ner på dessa sju mil! Tänk bara, att hitta, kontakta och stundvis övertala alla markägare! Rensa, röja, märka upp, göra kartor, skriva avtal med mera!

I dag är sträckningen Arnäs-vall-Klingre-Lidböle fäbodars-Utanlandsjö-Torsböle-Styb-

bersmarks fäbod-Tävra-Fjärd-änget-Arnäs-vall.

Vi har fortfarande "stigmän" som röjer, märker, byter ut och lägger ut nya spänger över myrar och våtmarker, kör ut ved och rensar upp längs leden. Våra "stigmän" gör ett fantastiskt arbete!

Leden bjuder på väldigt många olika upplevelser. Arnäsbacken med Sveriges nordligaste gravfält från järnåldern, Vikeån med Trefaldighetskällan.

Lidböle fäbodars med två timrade stugor. Den ena med bord, stolar och vedspis. Den andra stugan har golvtyta för 8-10 personer! På fäbodens gårdstun finns även fina möjligheter för tältning.

Räckeberget med möjlighet att gå in i den imponerande "Räckebergskyrkan" som är Sveriges största tunnelgrotta, formad av forntida vågskvalp. Den är 34 m lång och upp till 7,5 m hög.

Vid Bygdoms fäbodars finns idag endast en stuga kvar. Fäboden var i bruk från 1700-talet fram till 1924. Då fanns här sju byggnader. Under 1600-talet var här en by med en gård, Bläckböle.

Längre fram hittar vi så Stybbersmarks kvarn, en "skvaltkvarn" med tillhörande

kvarnbastu. Den användes för torkning av den säd som skulle malas och även för övernattning vid det s.k. kvarndygnet. Bönderna i Stybbersmark hade alltså dygnsbeställning på rätten att nyttja kvarnen! Till kvarnen tog man sig från byn med båt och kört sedan säckarna med säd till kvarnplatsen. Kvarnen ägs i dag av Arnäs Hembygdsförening!

Längre fram ligger också Puttoms 18-håls golfbana, där kan man dessutom både äta och fika!

Innan man är tillbaka i Arnäs-vall passerar man Stranneberget. Där kan man välja att gå sträckningen som tar en upp på toppen av berget, med en vidunderlig utsikt över Arnäs-bygden med den fridlysta fågelsjön Öfjärden i bakgrunden. På vägen upp går man över en skreva, 200 m lång, 1-2 m bred och på vissa ställen 13 m djup. Känner man inte för detta väljer man den "enkla" vägen tillbaka till Arnäs-vall.

Längs hela leden finns fina rastställen, några med övernattningsmöjligheter och utedass, fäbodars, gamla kvarnar, sjöar att bada och fiska i. Det finns även på flera ställen möjligheter att fylla på vattenförrådet från kalkkällor.

Leden är uppdelad i åtta del-

sträckor som alla börjar och slutar på allmän väg. Tydliga märkningar finns målade på träd eller skyltstolpar med text. Dessutom uppdateras och förnyas kartor med jämna mellanrum. Vindskydd förbättras, ved körs ut och dassen ses över!

Karta och information finns både på Arnäs Hembygdsförenings hemsida, hos Örnsköldsviks kommunen och "Destination Höga kusten".

Avtalet med kommunen fortlöper, där vi som uppdragstagare får en årlig ersättning mot att vi hela sommarperioden ser till leden och uppdaterar en skötsellogg. Kommunen svarar för kostnader vid större skador och mer omfattande underhåll och även för att nya informationsfolder tas fram och uppdateras.

För en del år sedan återupptog vi den årliga vandrings-turen efter en delsträcka under sommaren. Vi annonserar i ortstidningen när det är dags och anger där samlingsplats och etapp. Det har alltid varit god uppslutning och trevliga vandringsringar. Detta kommer vi förstås att fortsätta med!

Vi välkomnar alla läsare, med familj och vänner, till en varierad och trevlig vandring längs hela eller delar av Arnäs-leden! ■

Under de första tio åren var föreningen aktiv, bland annat samlade man material som skulle ingå i en planerad bok om Säbrå. Sedan gick föreningen in i en "viloperiod", med exempelvis endast tre styrelsemöten under perioden 1948-1955. Stadgan innehöll inte någon föreskrift om hur ofta styrelsen borde sammanträda. Någon egen hembygdsgränd fanns inte, utan styrelsen sammanträdde hos enskilda ledamöter eller i ett "hembygdsrum" som ställts i ordning i prästgården (torde avse kyrkoherdebostället). Av ett protokoll från november 1948 kan man konstatera dels att arkiverade handlingar förvarades i kyrktornet, dels att styrelsen skulle vända sig till kommunen för att få tillgång till lämpliga arkivlokaler.

Från 1969 började föreningen att bli mer aktiv. Det året hade föreningen ett trettio-tal medlemmar. Nio år senare uppgick antalet medlemmar till 280. Till det som engagerade medlemmarna hörde arbetet med "Boken om Säbrå". Tankar om boken hade formaliserats med en kommitté redan 1952, men något resultat syntes inte till. Från början var boken tänkt att handla om enbart Säbrå kommun och församling. I och

med flera kommunsammanslagningar blev sik-tet inställt på att boken skulle omfatta hela nya Säbrå kommun, det vill säga Säbrå, Häggdånger, Hemsjö, Stigsjö och Viksjö församlingar. Underrubriken är också Kommunens och socknarnas historia. Säbråboken var klar 1971. Med alla mått ett mycket gediget verk.

År 1972 upphörde folkskolan i Byåker, en följd av ytterligare en kommunsammanslagning. Efter ett antal år förvärvade Säbrå Hembygdsförening den övergivna skolbyggnaden för en krona inklusive slöjdsal och bagarstuga. Ett stort behov av renovering förelåg, där Riksantikvarieämbetet var ett utmärkt stöd och, som framgår av beskrivningen av Klockargården, invigde landshövding Ingemar Öhrn gården i maj 1991.

Föreningens verksamhet har omfattat sedvanliga studiecirklar, hemslöjdsinventeringar, studieresor, arrangemang på Klockargården under främst somrarna, samt inte minst insamling och tillvaratagande av äldre kläder. Sedan många år hade föreningen haft en klädsamling, huvudsakligen bestående av olika donationer av kläder från tiden 1850-1950, som omfattade cirka 100 kos-

tymer, dräkter och klänningar och cirka 200 andra klädespersedlar och textilier. Det är främst Margareta Grafström som har stått för insamlingen. Styrelsen fann den textil- och kulturhistoriskt intressant, då den visade hur befolkningens garderober hade utvecklats under lång tid genom flera mode- och stilhistoriska epoker. Den visade också hur män och kvinnor, pojkar och flickor, var klädda under helg och söck, liksom vid större händelser såsom bröllop. Ett påtagligt bekymmer med denna samling

var dock att möjligheterna att visa upp den var närmast obefintliga. Och pengar saknades.

I och med Leaderprogrammet 2007-2013 öppnades dock en tillfälle att ställa i ordning ett utrymme som dels skulle möjliggöra att allmänheten skulle kunna ta del av klädsamlingen, dels utgöra en säker förvaring. Vidare ingick i projektet dokumentation av klädsamlingen, med tydlig beskrivning av de enskilda textilierna och tillhörande historia. Efter över ett års intensivt arbete stod Kläd-kammaren fär- →

Får det lov att vara lite pilsner? Åke Flodin försöker intressera en skeptisk Elin Lundin. Båda iförda kläder av äldre snitt.

dig sommaren 2012. Sexton personer medverkade i arbetet med ideella insatser om totalt 634 timmar. Dokumentationen blev en framgång, den första upplagan tog snabbt slut, en andra trycktes.

En annan byggnad som engagerar föreningen är bagarstugan, som även den har renoverats. Särskilt tryck på bakningen är det från halva november till strax före jul, Många vill ha äkta hembakat bröd till sitt julfirande. Ett annorlunda baklag kom till bagarstugan genom Folke Bernadotteakademien (FBA) på Sandö. Under några dagar vid mitten av november 2016 anordnades en kurs för 16 internationella

Full aktivitet i bagarstugan vid Folke Bernadotteakademins besök

fredsarbetare, samtliga kvinnor, på Sandö. "Vi letar efter en intressant aktivitet eller utflykt att göra den 14 november, och en idé vi har är att det vore väldigt kul att visa våra deltagare hur man bakar klassiskt tunnbröd" var budskapet. Det blev en intensiv kväll, med allt mer utvecklat handlag hos deltagarna. Med Bregott och Herrgårdsost gick de nybakade lofsorna direkt från ugnen till uppskattande gäster. Dessutom blev det en hel del över för nästa dags frukost.

De medverkandena ingick i ett utbildningsprogram för

fredsarbetare från Afghanistan, Colombia, Liberia och Palestina. Utöver dem deltog två externa resurspersoner från Nepal och Kenya. Dessa kvinnor arbetar för statliga och icke-statliga organisationer i sina hemländer, och försöker på olika sätt driva dialog- och medlingsprocesser för att stävja eller motverka våldsamma konflikter. I gruppen ingick bland annat en rådgivare till en premiärminister, några av ländernas mest kända kvinnoaktivister, två vice-ministrar, ett par framstående forskare och några jurister, med andra ord

ett högst kvalificerad sammanlutning.

Ett par reflektioner kring en hembygdsförenings verksamhet. Det är utmärkt att ha en egen hembygdsgård, kring vilken verksamheten kan kretsa. Man får dock se upp med de kostnader som byggnader alltid ger upphov till. Säbrå hembygdsförening har bland annat fått en gammal skvaltkvarn i Norrstig. En första reflektion är inte sällan "Det kan ju vara trevligt med en sådan kvarn". Kvarnen höll på att förfalla, och en särskild knuff i fel riktning följde av översvämningar 2001. För

ett tiotal år sedan lyckades föreningen dock skaffa fram finansiering för att totalrestaurera kvarnen, drygt 300 000 kronor.

Som hos många andra föreningar minskar antalet medlemmar. Det har blivit svårare att engagera personer att aktivt medverka. Undertecknad har varit ordförande i Säbrå Hembygdsförening under ett trettiotal år. Först vid tredje försöket att sluta som ordförande lyckades det, dock utan att valberedningen hittade en ny ordförande. Att engagera nya medlemmar är lite av en utmaning. ■

Klockargården

Säbrå hembygdsförening Klockargårdens historia

Text P G HÄNELL

Varför och hur här byggdes en skola, något om skolformer och hur Säbrå Hembygdsförening kom att använda skolan som hembygdsgård.

Folkskolestadgan enligt 1842 års riksdagsbeslut

Klockargården är sedan 1980 Säbrå Hembygdsförenings hembygdsgård. Gårdens bakgrundshistoria är i korta drag följande:

Vår första folkskolestadga utfärdades av Kungl. Maj:t den 12 juni 1842 efter Ståndsriksdagens beslut samma år. Första paragrafen inleddes enligt följande: I hvarje stadsförsamling och hvarje socken på landet

bör finnas minst en, helst fast, skola med wederbörligen godkänd lärare.

Säbrå socken inrättade en så kallad ambulerande skola, en skola som flyttade mellan olika byar och gårdar, med början hos Lars Danielsson i Bondsjö. Riksdagsbeslutet hade stadgat att varje socken inom fem år skulle inrätta en fast skola, och i september 1843 kom regeringens anvisningar för hur en skola skulle kunna vara inrättad.

Var skulle skolan byggas?

Det blev många och långa diskussioner om var skolan i Säbrå socken skulle ligga. Folket i norra Säbrå ville ha skolan i den delen, och förordade Haddebacken som plats. Ägaren till området var villig att upplåta mark och övriga församlingsbor i området erbjöd sig att betala arrende om skolan byggdes där. De ville naturligtvis att barnen skulle ha så kort väg som möjligt till skolan.

Den 4 oktober 1845 sammanträdde skolstyrelsen för att bestämma var skolan skulle ligga, på Biskopsbordet, det vill säga på kyrkans mark, eller i Haddebacken. Efter upprepade långa diskussioner kom man fram till omröstning. Haddebacken segrade med 302 röster mot Biskopsbordets 102 röster. Men valet överklagades varför skolbygget sköts på framtiden.

Ett nytt sammanträde kom till stånd 8 augusti 1847 för att på nytt kunna fatta beslut. Man var nu i absoluta slutet av den period inom vilken man enligt Kungl. Maj:ts beslut borde ha anlagt en fast skola. Enligt stadgan var tidsgränsen inte huggen i sten, texten lydde: Lärares anskaffande och folkskolors inrättande bör sättas i werket inom fem år ifrån denna Författnings utfärdande. Det kanske kan noteras att när Kungl. Maj:t använde ordet "bör" var det oftast liktydigt

med skall. Valet föll nu under denna tidspress på Prästbordet. Nämnden beslöt också att ordföranden Blix skulle anskaffa ritning och "draga försorg om att anskaffa en skicklig byggmästare inom socknen". Socknens bönder bidrog i natura till byggnationen

Man kan skönja att det brådskade med att komma igång med bygget. Byggmästaren skulle lägga grunden till skolhuset samma höst, och redan från och med veckan därpå skulle sex man arbeta med grunden torsdag, fredag och lördag. Vidare skulle skolanämnden "så fort sig göra låter uppgöra fördelning av sådana byggnadsmaterial som socknenmänna kunna leverera", exempelvis timmer, bjälkar, bräder, med mera.

Fördelningen följde skattekraften hos de olika hushållen, vilket bland annat blev enligt följande:

- Den som skattar 8 seland lämnar 2 stockar 22 alnar (13,2 meter) långa. (Ett seland är cirka 0,35 hektar brukad jord.)
- Den som skattar 6 seland 1 stock samma längd.
- Den som skattar 6 seland 2 plankor 18 alnar (10,8 meter).

En stock skulle vara minst 6 tum (15 centimeter) i lilländan. Övrigt material skulle inköpas och betalas efter skatt. De bönder som inte kom med angivet timmer blev kallade till Biskopsgården, där de fick förbinda sig att awerka och leverera sin andel från Prästboställets skog. Som dagakarlar vid byggandet antogs båtsman Vångman i Ulwik, Thorvigg i Äland och Flygare i Helgum.

Första skoldagen i september 1848

Byggnationen gick snabbt, och den 22 september 1848 kunde skolan tas i bruk. Följande vårtermin startade den 1 april 1849, och pågick till den 25 juli. Höstterminen startade den 25 augusti och pågick till

den 1 november. Terminerna var som vi ser korta och någon skolgång förekom inte under den kallaste och snörökaste delen av året. På så sätt behövde barnen inte ta sig fram på igensnöade vägar, och det åtgick mindre ved för att hålla skolan varm. Varje söndag under sommaren förhörde läraren barnen och gav dem nya hemläxor.

Redan 1846 hade den första skolläraren, Jan Blomkvist, anställts, och han blev därmed också den förste läraren på skolan vid Biskopsgården, efter att ha inlett sin bana i socknen på den ambulerande skolan i Bondsjö. Blomkvist upprätthöll likaså befattningen som organist eller klockare, en arbetskombination som följde med under årens lopp, och som är bakgrunden till gårdens namn i dag. Därtill tjänstgjorde Blomkvist även som kronolänsman. Skolhuset inrymde en mycket rymlig bostad för läraren. Närheten till Säbrå kyrka underlättade naturligtvis kombinationssysslan, och tjänsten lär ha varit attraktiv. En mindre ombyggnad av skolan gjordes 1878.

Fyra klasser undervisades gemensamt

Ända fram till 1972, året efter att Säbrå kommun gick samman med Härnösands kommun, bedrevs här undervisning. Skolformen var huvudsakligen B2, det vill säga klasserna 3-6 delade på skolsalen, efter att en småskola inrättats i dåvarande församlingsgården. Då kunde de två lägre klasserna få sitta och räkna eller skriva i all tysthet, medan läraren undervisade de två högre i exempelvis historia, geografi eller kristendomskunskap. Eller tvärtom.

Slutligen kan nämnas att nationalekonomer och industrialister har bedömt att den allmänna folkskolan var av stor betydelse för Sveriges fram-

gångsrika industrialisering under senare delen av 1800-talet. Arbetare kunde förstå och läsa anvisningar och ritningar i sina arbeten.

Säbrå Hembygdsförening förvärvar skolan - Klockargården

Härnösands kommun överlät 1980 Klockargården inklusive sidobyggnader och mark till Hembygdsföreningen för en krona. Ganska snart stod det klart att en omfattande renovering var nödvändig. Med hänsyn till att det var en av de allra äldsta, kanske den äldsta, skolbyggnaderna i landskapet, projekterades renoveringen av Riksantikvarieämbetet, som lämnade sitt underlag i november 1985.

Även bagarstugan ingick, och kostnaden beräknades till 658 000 kronor för en första etapp. Att ordna finansieringen var mer krävande än projekteringen, men också den uppgiften kunde så småningom lösas, dels med arbetsmarknadspolitiska pengar, dels med ett bidrag från Härnösands kommun. Till slut hamnade notan på cirka en miljon kronor.

Renoveringen var i allt väsentligt slutförd 1991, och Klockargården återinvigdes av landshövding Ingemar Öhrn den 17 maj samma år. Under de följande åren har ytterligare insatser gjorts för att vidmakthålla och förbättra fastigheten. Mark har inköpts för bilparkering, utställningsbyggnaden har rustats upp, djupborrad brunn har anlagts, med mera. Totalt har föreningen renoverat och nyinvesterat till en kostnad om åtskilligt över en miljon kronor. Härefter har under 2008 den direktverkande eluppvärmningen bytts ut till miljövänlig pelletseldning. Under 2010 restaurerades härbret och sedan 2011 finns en klädskåp inredd i den tidigare slöjdsalen för våra fina gamla kläder. ■

VITBERGSGSBODARNA

EN PÄRLA I RESELE FÖRSAMLING, SOLLEFTEÅ KOMMUN

Text MARIE HELLSTRAND ERIKSSON, Holmen Skog

Fäbodstället Vitbergsbodarna, anlades troligen i början av 1800 talet. Det finns med i karta upprättad för Afvittringen, Resele socken 1836 men riktigt när det anlades vet vi inte. Fastigheten ägs idag av Holmen Skog AB men man kan söka sig tillbaka till 1826 när intilliggande Krononybygget Hvitberget fastställdes med 40 frihetsår (befriade från skatt). Borätt till Krononybygget har då kyrkvärden Lars Westin i Västerrå och Erik Ersson yngre i Rocksjön. Erik Ersson överlät senare sin rätt på Lars Månsson i Vignäs. Nybygget etablerades och Laga Skifte förrättades 1871 då det blev 6 fastigheter. Ganska snart såldes fastigheterna till olika skogsbolag allt eftersom. Den första såldes till Forss Bolag vilket idag ägs av Holmen Skog AB.

Resterande såldes till ägare som alla idag ingår i SCA. Vid fastighetsförsäljningarna tog man undan vissa gemensamhetsanläggningar som Fäbodplatsen, Hömyran, Qvarnplatsen, Sågplatsen och mulbete. Dessa undantag gjorde det möjligt för ättlingar till Lars Westin och Lars Månsson från Västerrå, Österrå och Vignäs vid Ångemanälven att använda fäbodstället fram till 1920 - 30 talet då det övergavs. Man kan nog inte föreställa sig slitet att flytta upp korna och alla förnödenheter man behövde 2 mil upp igenom skogen från Vignäs upp till Vitbergsbodarna. Först över älven med en speciellt byggd flotte för korna och sedan vandringen på 2 mil efter en natts vila i hagen i Västerrå kallad "Vignäsjala". →→

Jag kom själv hit första gången i mitten av 90-talet och då var det långt ifrån välskött med storskogen nära inpå och granar som börjat falla omkull omkring stugorna. Det var lätt att känna nyfikenhet inför hur det varit där i gamla tider. Med vetskap om att fäbodvallen fanns gick det ändå till

hösten 2016 innan jag genom min arbetsgivare Holmen Skog fick vara med om att rusta upp de två kvarvarande stugorna.

Många stora granar som växt inpå stugorna och en del omkullfallna träd behövdes huggas och fraktas bort så att bogården blev öppen igen. Omkringliggande skog har inte rörts då det är en avsättning pga sina höga naturvärden. Tittar man dessutom på gamla bilder finns storskogen alldeles intill även där.

Med upphuggningen kom fyra lämningar av hus fram och grundet av en tredje stuga med gissningsvis tillhörande kokhus förutom de två stugor som vi rustat upp. Nya tak har lagts och en av stugorna har även fått nytt golv och innertak.

Under arbetet vid fäbodvallen hittades inskriptioner i totalt 5 stenar. Ett fenomen som vid kontakt med arkeolog Bern-Ove Viklund blev upprinnelsen till ett seminarium, "Mitt i Ångermanland", i juni 2016 genom Resele Hembygdsförening. Då de nordligast kända inskriptionerna i stenar finns i Dalarna kan man inte låta bli att fundera om det inte kan ha betydelse att vid intilliggande Krononybygget Hvitberget bodde människor med sitt ursprung i just Dalarna. Förutom inskriptioner i stenarna finns det även många intressanta inskriptioner på den ena stugans väggar invändigt. Några svar på hur allt detta kommit till lär vi aldrig få men det väcker absolut nyfikenhet och intresse att studera dem.

Fäbodstället Vitberget finns att fritt besöka för alla intres-

▲ Kokhuset fick nya bottensyllar och nytt tak och golv. Foto: Marie Hellstrand

▼ Inskription i fähuset. Foto Kaj Larsson

▼ Inskriptioner i fähuset. Trädet liknar det som Märta-Stina Abrahamsdotter stickade in i sina täcken. Foto: Kaj Larsson

serade. Skyltat från allmänna vägen Aspeå – Grundtjärn ca 1 mil västerut. En stig på några hundra meter från skogsbilvägen leder upp till fäbodarna. Under vandringen fram till bodarna kan jag även rekommendera att man stannar upp och tittar på skogen med sina mäktiga gamla tallar och senvuxna granar.

Holmen Skogs avsikt med upprustningen är att bevara en fäbodmiljö, något som hade stor betydelse för livet i skogslandet. Då de flesta fäbodstugor rivits och flyttats eller blivit till ved blir denna lite unik i området med bevarade stugor som nu kan fortsätta berätta sin historia med mängder av ristningar i trä inuti husen och dessutom spännande inskriptioner i stenar på bogården.

Detta blev ett steg i att vi ska kunna bevara och visa det kulturhistoriskt intressanta området omkring Hermansjön i Resele, Anundsjö och Skorpedes socknar. ■

Pingsta-kojor

Teckningar av Margareta Grafström

Text AV MARGARETA GRAFSTRÖM. Etnolog, upptecknare, folkbildare, lärarinna och konstnär

Margareta Grafström har bland mycket annat också skrivit ner berättelser om pingstakojor. Vi publicerar här hennes intervjuer som gjordes på 1970-talet

Att fylla fem år och få en egen korg att bära pingstamatsäcken i med tomtebrus eller läskedryck och smörgåsar och ett ÄGG! – ett pingstaägg, det var livets höjdpunkt! Till pingst skulle barnen i Härnösand med omnejd ut i skogsbrynen för att bygga kojor. Man fick vara borta hela dagen. Matsäcken var viktig! Ägget var viktigt! Man var inte bortskämd med att få ett helt eget ägg i vardagslag. Ägget var en primörvara för den högre samhällsklassen, vårprimör.

Härnösandsbarnen byggde små lövhyddor eller riskojor, nästan som små sommarstugor med en liten spis i ena hörnet, kaffebord och bänkar. Kvällarna före pingst hämtade byns pojkar massor av granris. Flickorna trädde in riset mellan kojans slänor. Stommen till kojans stod kvar år efter år.

Det är en mycket gammal tradition i den här bygden, i Säbrå, i Nora och Gudmundrå, Häggdånger och Stigsjö.

Nittioåringar berättar, att när deras pappa var liten byggde man pingstakojor (Nicke Sjödin f. 1887 Sörmark).

Flickorna kokade kaffe och gräddade plättar i den gröna kojans, som doftade så gott! Så hade man kalas där i flera dagar. Pingsten var något att fira, det! Midsommar var ju bara en dag och före den donade man och fejade man i fåbodarna och hade inte tid med annat. Hos baragren köpte man hela klädkorgar fulla med två-öresbullar. En slant hade man tiggat av sina föräldrar och så salade man ihop.

På pingstdagen skulle de äldre bjudas in på kaffe. Tänk så underbart att få tränga ihop sig i en skönt doftande pingstakoj, sitta med kaffe och bullar och sjunga all världens visor! Sedan lekte man på ängen utanför världens alla lekar i fyra dagar! "Vi hade så ont i fötterna efteråt, att man knappt kunde gå på en hel vecka!" Ringlekar och kurragömma och ALLT! Sista paret

ut var den mest älskade leken. Då fick man ju chans att hålla om varandra! Arbetsdagarna var så långa förr och man hade så få tillfällen att träffas, avstånden var så långa. Vilken lycka att cykeln uppfanns. Kämpalekar av alla slag! "Det blev aldrig riktigt roligt förrän de äldre också kom!" Till och med gamla tanter hoppade bockså att de långa kjolarna åkte över huvudet på "han som sto bock" ("natta" i Näsåker). Ja, sen lekte man "när kära slogs på stänga, dé var dé roligaste av allt, särskilt som farsan eller morbror Melker vann!" Man hade halm i säckarna och bultade på varandra ordentligt om man kunde hålla balansen på stängen. Ungdomar som hade arbete i södra Sverige försökte komma hem till pingst. Man längtade till pingsten.

När folklivsforskaren Levi Johansson cyklade runt här i början av 1900-talet och fotograferade och intervjuade folk tog han ett foto av en liten koja i Sörmark, den sydligaste byn

i Säbrå. "Den kojans hade min pappa satt upp av en gammal mycket större koja som rivits, som funnits när han var liten. (N. Sjöström, f 1887). Men på fotot står det i Nordiska Museets handlingar, att det är taget i Hässjö, men det är fel. Han gick in till min mamma och bad henne göra i ordning en pingstamatsäck i korgar och sätta löv vid kojans dörr, så skule det se ut som pingst och fick vi tre ungar sätta oss framför dörren." En bonde som hade råd att kosta på bräder och spik kunde sätta upp kojans av trä också.

När Torbjörn Fälldin var liten fanns också den här sedvänjan. Man började vara i kojans redan till Valborg och hade med sig knäck.

På annandag pingst tände man eld på högen med fjolårsriset som man städade ihop och fick en riktig "minnesbrasa". Att tända valborgseldar var inte så vanligt här förrän på 1920-talet.

Tomtebrus som alla äldre

minns, köptes i en liten plåtask med en liten tomte på. Det var ett knallrosa pulver, som blandades ut i vatten och porlades som läskedryck. Numera har man kunnat köpa det i smala glaströr, men nog var tomten mycket roligare. I Säbrå hade skolan tagit upp den här sedvänjan och byggt pingstakojor

ibland. Hembygdsföreningen brukade ha en koja.

Pingstaägget. I arbetarkvarteren på Rotudden i Härnösand bodde en fattig familj vid 1900-talets början. "När mamma kokade ägg nån gång fick vi barn bara en skiva var på smörgåsen, därför var det

så märkvärdigt med de danne pingstaägget – ett alldeles eget ägg- man gick å vänne å vred på ne hela dan å nändes int å äta opp`ne innan man bestämde sä för å äta ne!"

Det var inte så annorlunda i de små byarna utanför staden. En nu välbeställd bondmora berättar hur det var i

hennes barndom i Aspnäs: "Hönscha dom had`n mörk`n vrå där i lagårn å satt igång me å värpa förn sola börja på lysa. Så dom första äggen sålde mamma ti stassborna så dom fick påskägga dom, men vi fick vänta te pingst`n vi, men fick vi goda smörgåsar i pingstamatsäcken å tomtebrus å bullar å vi barna vi visste int hur fort vi sku komma ut på pingstamorrön. Man sku risa kojans å leka å äta hela dan. Dä va de roligaste vi visste!"

Jag frågade: "Men brukade ni inte gå i kyrkan på pingsten?" "Nä, men tok heller, va tror du barna då sku ha sagt – om vi int va hemma å lekte me dom, nåä stinta, no`va vi hemma no`!"

Pingstakojan byggdes gärna på en hög plats med utsikt över byn eller på ett berg med en plåt där man kunde leka i närheten. Den sista kojans i Säbrå byggdes i Huggning 1954. ■

Länsmuseets pedagoger bygger en pingstakoj tillsammans med barn varje år.

BOKtips

Ulla Thorsell Östlund prisades för årets släktbok Östanbäcksfolket på Sveriges släktforskarförbunds årsstämma 16 augusti i Halmstad.

ÖSTANBÄCKSFOLKET

Boken **Östanbäcksfolket** prisades som **Årets släktbok 2017** av Sveriges släktforskarförbund.

Ulla Thorsell Östlund i Sollefteå hade boksläpp den 15 april 2016 i Junsele, som är utgångspunkten för bokens berättelser. Grafisk form och original står sonen Eric Torestad för, Anna Edin har illustrerat. Inledningsvis skriver Ulla om bildandet av Östanbäcksfolket 1980 tillsammans med några släktingar, släkträffar och många års forskning som resulterat i den 544 sidor tjocka boken.

Boken handlar om Brita Olsdotter från Långsele och Erich Persson från Ödsbyn och deras ättlingars livsöden under två hundra år. Båda härstammade från Anundsjö socken, år 1730 flyttar de sju mil till ödegården Östanbäck

i Junsele. Livet på gårdarna i nordvästra Ångermanland skildras genom samtida handlingar, uppteckningar, ögonvittnesberättelser och minnen. Utdrag ur handlingar som flyttningsbevis, dagboksanteckningar, fotografier och kartor ger ytterligare information.

Ulla beskriver målande hur livet blev för Brita och Erich och deras fyra barn som nådde vuxen ålder. De var Pär, Olof, Kerstin och Brita och deras ättlingar. Vi får veta mycket om hur deras liv förlöpte genom noggrant gjorda stamtavlor och beskrivningar av deras livsöden.

Hur bondelivet tedde sig på gårdar som Östanbäcksgården under 1700-talet presenteras där arbetsåret beskrivs månad för månad för såväl kvinnliga som manliga göromål. Många av ättlingarna

Överst: Släkttavla över Britas och Erichs åtta barn. Östanbäcksgården ägs än idag av ättlingar, ägare till firman Östanbäck timmerhus.
Ovan: Efter många års forskning publicerade Ulla Thorsell Östlund boken Östanbäcksfolket 15 april 2016.

levde som nybyggare inom Junsele och Anundsjö socknar, några av dem emigrerade till Amerika.

Boken kan läsas med stor behållning av alla. Den ger levande exempel på släktledens utveckling och förhållanden i nordvästra Ångermanland. Ulla Thorsell Östlund har inte enbart beskrivit historiken, hon har genom släktföreningens släkträffar, årsmöten och årsskrift även bidragit till att nu levande ättlingar fått vetskap om varandra. En levande släktbok.

Sveriges Släktforskarförbunds motivering till priset för Årets släktbok 2017 lyder:

"Ulla Thorsell Östlund ger i

sin bok en utförlig beskrivning av ättlingarna till paret Erich Pehrsson och Brita Olsdotter, som levde i Östanbäck under första hälften av 1700-talet. Men boken ger inte bara data och släkttavlor utan också berättelser och beskrivningar som belyser ekonomiska, kulturella och sociala sammanhang. Fotografier och instruktiva kartbilder ger djup och liv åt framställningen. Notabelt är att författarinnan inte håller sig till traditionella agnatiska perspektivet utan behandlar kvinnliga ättlingar på samma sätt som manliga."

Text och foto: Solveig Nordin Zamano, ättling till Brita och Erich i Östanbäck

BERÄTTELSE FRÅN STORDEGERSJÖ

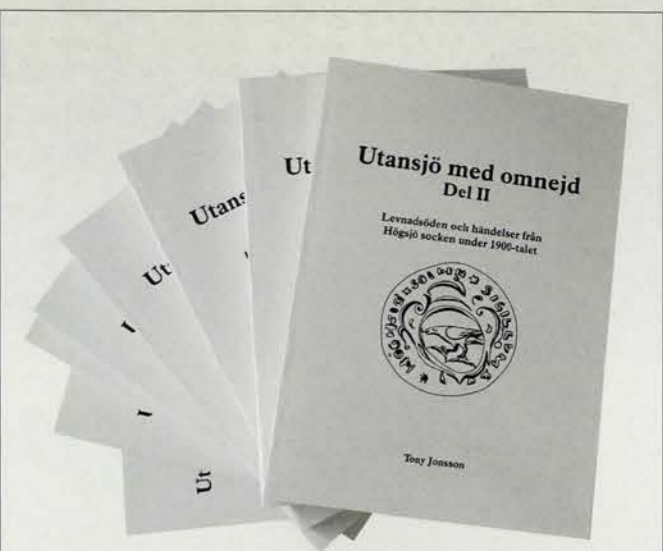
I boken "Berättelser från Stordeggersjö" har jag skrivit ner berättelsen om min farmor och farfar Lovisa och Arvid Häggkvists liv vid Stordeggersjö, Ångermanland. De flyttade till detta ställe, långt in i de djupa skogarna 1920 för att Arvid blivit erbjuden skogsarbete där. De skulle bo där under några år men blev till sist kvar på Stordeggersjö i över 60 år. Boken handlar om deras liv och strapatser i detta väglösa land. De hade under många år över 1 mil till närmaste väg, ingen el och ingen telefon. Det var långt till affären och man höll därför till stor del självhushåll. Lovisa födde 13 barn och det var inte alltid så lätt att få hjälp av någon barnmorska och det var svårt att ordna med skola för barnen. Jakt, fiske och skogsarbete var även ett stort inslag i deras liv.

Berättelserna är till största delen baserade på intervjuer jag gjort med min pappa, Gustav Häggkvist som var en av sönerna som växte upp där.

Boken kan köpas i bokhandel i Kramfors och Sollefteås samt direkt av mig.

På facebooksidan "Berättelser från Stordeggersjö" finns mer information och även en del av det bildmaterial som finns med i boken.

Ingrid Fahlén, 073-033 04 66
ingrid_fahlen@hotmail.com

UTANSJÖ MED OMNEJD

Lokalhistoria från Högsjö socken. Händelserna som beskrivs har inträffat.

Personerna som förekommer har existerat. De levnadsöden som beskrivs är både tragiska och roande.

Pris 200 kr.

Kan beställas av Tony Jonsson, www.utansjo.se

En ordnad reträtt

om slöjd, återbruk och textil konst

Karin Wiklund text. Böcker och textilier

Jag växte upp på en bondgård i norra Ångermanland. 'Nolaskogs'. Fram till början av 1960-talet bodde vår familj tillsammans med mina morföräldrar. Självhushåll, slöjd och hantverk var naturliga inslag i vardagslivet. Som endabarn på gården fick jag tidigt hjälpa till med allehanda sysslor. Jag utförde det de vuxna krävde av mig men motvilligt. Mycket motvilligt! Min håg gick till läsning, att studera och att så snart som möjligt 'flytta söderut'. Så blev det efter studentexamen 1959.

'Sent ska slöjdarna vakna!' Troligen grundades under uppväxten en känsla för det handgjorda - både att själv slöjda, ta till vara och att värda slöjdalster. Under en fyraårsperiod har jag läst på och lärt mig mycket av kunniga kamrater inom hemslöjden. Inte minst viktiga har samtalen och samarbetet med dotterdotter Klara varit som fotograferat många av föremålen. Hon har dessutom ställt provocerande frågor om varför, hur och av vem. Jag har verkligen behövt tänka till för att kunna svara.

Jag avslutar boken med avsnittet Reflexioner om bildning. Det kan tyckas udda. Men jag lyfter fram dels vardagslivets intelligens, något som så väl utvecklats av författaren Kristina Sandberg i bland annat Maj-trilogin, dels handens intelligens som numera är ett spännande forskningsområde. Båda dessa aspekter av intelligens/bildning ingick som naturliga delar av det liv mina föräldrar och äldre släktingar levde i bondemiljön. Cirkeln är sluten. Jag är tillbaka där det började. **En ordnad reträtt.**

Karin Wiklund

Rättelser gällande rapporten från Ångermanlands Hembygdsförbunds årsstämma på Hallstaberget, Hembygden nr 2 2017, sid.15: Årsstämman ägde rum den 22 april, ej 2 april. Anna-Britta Fahlén arbetade inte som hemslöjdskonsulent, se nedan "Anna-Britta Fahlén och glasplåtarna".

Anna-Britta Fahlén och glasplåtarna

I tidningen Hembygden nummer 2 2017 kan vi läsa om Ångermanlands Hembygdsförbunds årsstämma på Hallstaberget den 22 april 2017. Jag vill gärna förtydliga en del av texten.

Vi kan läsa att Göte Nordmar överlämnade en trälåda och en kartong med glasplåtar till Margareta Bergvall, Läns museets Murberget.

Vidare läser vi att "Anna och Hugo Fahléns dotter arbetade vidare som hemslöjdskonsulent i föräldrarnas anda".

Bakgrunden är följande: Anna-Britta Fahlén Nilsson, fil.kand. och folklivsforskare, arbetade som etnolog vid Norrbottens museum, Nordiska museet och Nationalmuseet.

Genom bidrag från Kempefonden kunde Anna-Britta under somrarna för Ångermanlands Hemslöjdsförningsräkning fortsätta de tidigare påbörjade inventeringarna som ligger till grund för hemslöjdens värdefulla Textilarxiv. 1935-1940 inventerades de flesta av våra socknar.

Från 1935 då Arnäs, Sidensjö, Högsjö, Styrnäs, Dal och Edsele inventerades kan vi läsa: "Resultatet blev 57 färglagda förstoringar, en del mindre fotografier med

färg, skisser och en samling prover av diverse vävnader".

Vid fältarbetet ute i byarna var fortskaffningsmedlet cykel försedd med en skrymmande glasplåtskamera i en väska på pakethållaren.

Det är dessa glasplåtar som nu är överlämnade till Murberget. Glasplåtarna tillhörde Ångermanlands Hemslöjdsförning fram till att Textilarxivet bildades 1995.

Sture Forsberg, mångårig ordförande i Grundsunda hembygdsförning, styrelseledamot i Ångermanlands Hembygdsförbund samt erfaren fotograf, fick genom Karl-Erik Axenströms försorg uppdraget att ta hand om plåtarna.

Under 1990-talet rengjordes glasen, fotona kopierades och överfördes på syrafritt papper och överlämnades till Textilarxivet.

Detta om glasplåtarna och Anna-Brittans arbete.

Hon var alltså inte hemslöjdskonsulent. Jag vet inte när den första konsulenttjänsten tillsattes. Kanske var det Barbro Sundkvist som jag efterträdde 1953.

I texten kan vi läsa att "Textilarxivet är i år utlokaliserat till Läns museet i Härnösand". Så är inte fallet. Textilarxivet i Västernorrland är nedlagt sedan mars 2017. Delar av verksamheten finns på Murberget.

Mariann Hedman i augusti 2017

Läs gärna om Anna-Britta Fahlén Nilsson i boken "Ångermanland-Medelpad 1988-89"

PRENUMERERA PÅ
medelpad och ångermanland
HemBYGDEN
FYRA VÄLFYLLDA NUMMER/ÅR – 150 KRONOR
BG 687 – 6163. Ange Hembygden

Tro´t om ni vill men snart är det sommar!

Tiden går fort när man har roligt sägs det och roligt är det onekligen med våren! Livsandarna återvänder, det kliar i gröna fingrar och fröna kommer på plats i sålådorna och skjuter snabbt upp – ofta för snabbt...Påskan kommer med fest och umgänge och snön börja smälta.

I hembygdsförningarna har förhoppningsvis redan tankarna på sommarprogrammet startat och redan 12 maj finns möjligheterna att dra igång med Tunnbrödets Dag! Se mer för inspiration på www.tunnbrodsakademien.se Anmäl er dit så ni kommer med på deras aktivitetskarta för dagen! En bra aktivitet som kan dra folk och ge ett ekonomiskt tillskott!

ÅHF har några projekt som kan involvera några hembygdsförningar men givetvis med er goda vilja. Vi hoppas att ni inte räds att medverka. Men ganska ofta får vi höra: varför ska vi alltid jobba gratis med ideella insatser? Den frågan kan vi jobba vidare på för är det verkligen så? Kan vi inte ta betalt för vad vi gör?

Naturligtvis kan vi det! Har vi verksamheter med kvalitet kan vi givetvis ta betalt! Huruvida föreningar själva arvoderar någon är interna problem men vi kan ju fundera på vad vi kan ta betalt för:

Börja med fikat! Många föreningar (inte bara i SHF) är alldeles för billiga på fikat. Jämför

med vad det kostar att gå ut på lokal! Kan vi dessutom stå för kvalitet så är det ännu bättre och det kan vi. Hembakat är en kvalitet! Moderna urbana turister är också känsliga för andra saker: ekologiskt, Fairtrade, veganskt, laktos- och glutenfritt! Och vad kan vara mer rent är de produkter vi tar ur våra egna skogar eller trädgårdssodlingar? Handlar vi då också ekologiska och närproducerade råvaror så uppfyller vi verkligen kraven. Visa med snygga skyltar att ni har dessa "varumärken" och ta betalt därefter!

Andra aktiviteter som man faktiskt kan ta en slant för är givetvis intressanta föreläsningar/berättare, musikunderhållning (kolla dock STIM!) och guidade utflykter/exkursioner i omgivningarna osv. Bok- eller tidskriftsutgivning är en annan inkomstmöjlighet som kan vara resultatet av studiecirklar under vintersäsongen.

Kom ihåg att vi är mer och mer intressanta för besöksnäringen! Marknadsför vi oss dessutom på ett bra sätt där turisterna finns så kan besö-

ken öka och turister är vana att betala för sig!

Kanhända behöver vi fördjupa kunskaperna i marknadsföring! Meddela respektive förbund i så fall!

Ett arrangemang som kostar pengar att besöka kan ibland också verka seriösare

och mer attraktivt. Det vet körsångare bland annat!

Glöm nu inte att senast den 20 maj skicka in era sommarprogram så vi kan få med dem i nästa nummer av Hembygden och för anslagstavlan på Murberget och Facebook!

Lena Landin ÅHF

Tema för nästa nummer av HemBYgden är LANDSKAP I FÖRÄNDRING

DEADLINE ÄR 20 MAJ

HÄR VILL VI OCKSÅ HA MED SOMMARENS PROGRAM FÖR ALLA HEMBYGDSGÅRDAR!

Vi hoppas att ni kan ha programmen klara då. Vi sätter också upp programmen på anslagstavlan i Läns museet.

VI PÅMINNER OCKSÅ OM "våra" Facebook grupper

Västernorrlands hembygdsvänner där ni själva kan lägga in bidrag och bilder eftersom det är en så kallad Öppen Grupp. Där är 840 medlemmar.

Ångermanlands Hembygdsförbund.

Gruppen administreras av Lena Landin och har nu 544 följare. Hon följer facebookflödet och delar till gruppen.

Avsändare Medelpads och Ångermanlands hembygdsförbund
c/o Murberget länsmuseum Västernorrland, Box 34, 871 21 Härnösand

ÅNGERMANLANDS HEMBYGDSFÖRBUND KALLAR TILL ÅRSSTÄMMA

LÖRDAGEN DEN 21 APRIL 2018

i Säbrå församlingsgård, Härnösands kommun.

Ett ombud per påbörjat 100-tal medlemmar/förening
har rösträtt.

ANMÄLAN TILL MÖTET SENAST 15 APRIL TILL

Ulla Netterlund, ulla.netterlund@gmail.com,
mobil 070-354 20 47

Avgift 200: - inbetalas till bg.687-6163

Du som inte kommer fågelvägen som här på bilden tar
in på den vinklade avtagsvägen du ser mitt på raksträcken,
som är en backe i verkligheten. till höger om du kommer
från Viksjövägen och till vänster om du kommer via
Norrstigen från Ålandsbro. Den röda låga byggnaden efter
andra kröken är församlingsgården och de grå
fälten före parkeringsplatserna.

VÄLKOMNA TILL HÄRNÖSAND OCH SÄBRÅ

PROGRAM FÖR DAGEN

- 09.30 Kaffe och smörgås i foajén
10.00 Välkommen till Säbrå. Torgny Åström inleder
10.20 "Säbrå socken – från urtid till nutid"
Maria Nordlund, antikvarie på länsmuseum berättar
om sin hembygds historia
Bensträckare
11.10 "Hemsö fästning.
Bomber och granater – kungar och spioner"
föreläsare Christer Sefbom, museichef
12.00 Lunch
13.00 Årsstämmoförhandlingar
Några födelsedagshyllningar....
15.00 Kaffe och kaka före hemfärd

Det finns möjlighet att besöka hembygdsgården efter
mötet om någon önskar.

VARMT VÄLKOMNA!

MEDELPADS HEMBYGDSFÖRBUND

ÅRSMÖTE
söndagen den
22 april klockan 13
på Indals Hembygds-
gård. Ombud och
medlemmar välkomna.

PROGRAM

- 13.00 Samling och lunch.
14.00 Sedvanliga årsmötesförhandlingar
15.00 Presentation av årets Medelpading och kaffe
samt musikunderhållning.

50 %

rabatt tom

30 juni 2018

Nyttja det höjda investeringsbidraget! Installera
vattenfelsbrytare och få hela 50 % av investeringen
tillbaka, dock maximalt 5 000 kr.